

PETŐFI ÉS A ROMANTIKA.

A XIX. század első négy évtizede a romantika diadalai-nak kora. 1824 áprilisában döbbsentette meg Byron lord, az angol romantika nagy fejedelme, halálával Európát a görög szabadságharcban. Ez időtájban írták Németországban Hoffmann és Chamisso azokat a csodálatos meséket, melyekben az olvasó képzeletét a természet új rendje lepte meg. Mikor meg 1830 februárjában Hugo Viktor *Hernani*-ja először került színre, a költő ifjú barátai a legkülönbözőbben öltözve nap nap után jelentek meg a színházban, hogy az új romantikus drámát diadalra segítsék. Magyarországon a század negyedik évtizedében varázsolta el a magyar színház közönségét Vörösmarty romantikus alkotásaival. Ily körülmények között nem csoda, hogy Petőfi fejlődésére a romantika irodalmi eszményei voltak elhatározó befolyással.

Petőfi fejlődése először a népiességben mutatott fel remeket. Pályája kezdetén írta népies életképeit és népdalait. Népdalai közül Horváth János 1841-ből kettőt, 1842-ből hármat, 1843-ból tizenötöt, 1844-ből harmincat ismert el. Szerinte Petőfi aránylagos ifjúsága is elősegítette a népdal kedvelését.¹ Életének még nem voltak a személyiség jegyeit mutató élményei, inkább csak a vágy volt meg ilyenmő élményekre; ez pedig összeillett a népdal természetével. Egyik népies életképét, az *Alkut* annyira a népköltészet alkotásának hitte Erdélyi János, hogy nagy szépségéért 1847. évi népköltészeti gyűjteményébe felvette s vele bizonyította, hogy szeretőnek mégis legjobb a juhász.² A népiesnek ez a szeretete mennyire rokon azzal a mozgalommal, mely Németországban Herder népköltési gyűjteményével van szoros kapcsolatban! Petőfi népdalaiban épúgy a magyar népköltészet jellemző tulajdonságai kerültek napfényre, mint a német líra fejlődésében a *Des Knaben Wunderhorn* című köteteknek értékei, melyeket Arnim és Brentano 1806-ban és 1808-ban adtak közre.

A tájkép, mely Petőfi lírai költeményeiből bontakozik

¹ Horváth János: *Petőfi Sándor*. II. kiadás. 1926. 63., 72. l.

² Erdélyi János: *Népdalok és mondák*. II. k. 1847. 460. l.

ki előttünk, az Alföld tengersík vidékét mutatja. Ez tűnik ki *Az Alföld* című költeményében. Itt gondolatban felrepül a magasba s onnan tekint le arra a térre, hol délibábos ég alatt kolompol Kiskúnságnak száz kövér gulyája, s ahol ménéseknek nyargaló futása hallszik. Máskor a Tiszánál állott meg, hol a kis Túr siet beléje. Itt hallgatta, amint a nap piros sugarai a folyó sima tükrén táncot jártak, hogy néhány nap múlva lássa, amint a Tisza zúgva-bőgve törte át gátját s el akarta nyelni a világot. Ő írta le a csárda romjait és a Kutyakaparó csárdát, mely époly sivár, mint vidéke, a homokbuckák hosszú sora, hol egy köszent nyakába egy kopott tarisznyát akasztott valaki. Petőfi természet-szeretete azonban nagyon emlékeztet bennünket a német romantikusok természet-szeretetére, amennyiben ő is, mint azok, a természetet a maga vadságában szereti. Később pusztaszeretetébe a szabadság szeretete játszik bele. Ekkor mondta a költő:

Pusztá, pusztá, te vagy a szabadság képe,
És szabadság, te vagy lelkeim istensége. (*A csárda romjai.*)

1813-ban írta Chamisso *Peter Schlemihl*-jét s benne annak az embernek történetét, kinek nincs árnyéka. Ráduplázott Hoffmann annak az embernek meséjével, ki tükörképét vesztette el. Amint Peter Schlemihl történetében Chamisso a hétmérföldes csizmákkal, épúgy Petőfi János vitéz sorsában a képzelet szabad játékát célozta a mese csodás szöve-sével. Iluska, ki halála után Tündérorságba került, János vitéz, ki a francia császárt a törökök dühétől megmentette s csodálatos módon jutott falujának határába, az óriások, kik János vitéz parancsára a boszorkányokat elfogták és elpusztították, a tündérek, kik Iluskát királynéjuknak, János vitézt királyuknak választották, — mindezek arra valók, hogy Petőfi a magyar népet a mese csodás alakjaival gyönyörködtesse. Petőfi tündérmeséjében ugyanaz a szellem szól hozzánk, mint amely egykor a német romantikusok meséiben diadal-maskodott.

Rokon a német romantikusokkal Petőfinek Shakespeare iránt érzett szeretete is. Amint Schlegel Ágost Vilmos Shakespeare fordításával egy új nagy művészt illesztett a német irodalom alkotásai közé, épúgy akarta Petőfi is Vörösmarty-val és Arannyal együtt Shakespeare-t a magyar irodalomba átültetni. Az eredeti szöveg mellett — saját állítása szerint — használta a Schlegel—Tieck-féle német fordítást s olvasta Tieck *Dramaturgische Blätter* című művét is. 1848. jan. 2-án arról értesítette Aranyt, hogy *Coriolanus*-t fordítja, s hogy az első felvonással nemsokára készen lesz. Febr. 10-én írta, hogy már a negyedik felvonás vége felé jár, úgyhogy febr.

végén vagy március elején elkészült a fordítással. Márc. 21-i levelében írta Aranyinak, hogy *Coriolanus*-t már nyomják. Petőfi hozzáfogott *Romeo és Júlia* fordításához is, de csak az első szín harmadáig jutott el; a forradalom lázas hangulata nem kedvezett a fordító irodalmi munkásságának. Valójában *Romeo*-t, *Othello*-t, *III. Richárd*-ot, *Athenei Timon*-t, *Cymbeline*-t, talán *IV. Henrik*-et és a *Téli regé*-t fordította volna le.³

Petőfi nem tudott minden angol szót egyenlő értékű magyar kifejezéssel fordítani, de azért a nagy tragikus jellemet a tragédia nyelvén szólaltatta meg. Látni lehetett, hogy ez mindig a nemest akarta, s hogy ezzel a törekvéssel került mint hazájának árulója ellentétbe. Ezt a tragikumot magyarázta Petőfi fordításában Shakespeare *Coriolanus*-a. Petőfi teljesen tisztában volt Shakespeare jelentőségével. 1847-ben, mikor az *Életképek* 1847. évi febr. 20-iki számában Egressy Gábor jutalomjátékát, *III. Richárd király*-t bírálta. Shakespeare-ről így nyilatkozott: „Megrabolta a természet minden szépségét; mi csak azt szedegetjük, böngészgetjük, mit ott hagyni épen kedve telt, vagy elhozni méltónak sem tartotta. Nincs az az indulat, az a szenvedély, az a jellem, melynek mását nem adta, s oly festékekkel, mely semmi idő multával sem veszti el színét, még csak meg sem halványodik.”⁴

Már inkább a francia romantika gondolkörébe tartozik Petőfinek egyik kedvelt költői tárgya, a betyár, ki lovat lop s a lopott lovat eladja. A francia romantikusok közül Hugo Viktor dicsőítette fel a rabló életét. *Hernani*-ban olyan rablót mutatott be, ki oly nemesen viselkedik, hogy a király is tanulhat tőle.⁵ Petőfi betyárja gyorsabb, mint a szélvész, mint a villám, a legelésző méneseből kikap egy falkát, aztán úzi, hajtja a lovakat, míg el nem adja őket Szabadkán vagy Kikindán. Különösen kedves betyárja Zöld Marci, kinek lobogó ingét, gatyáját szép menyecskék varrták, s ki a csárdában sarkantyús csizmájával úgy megrakta a táncot. Nem bújt el a Bakony bokrai mögé, Hortobágy volt tanyája, a puszták óriás királya volt, ki a gazdagtól elvette erszényét, a szegénynek meg azt mondta: „Nesze az erszényem, és áldjon meg az Isten!” Legtöbb rokonérzéssel beszélt Petőfi a betyár-ról a *Pusztai találkozás* című költeményében. A haramja, a puszták királya nagyot kiáltott s pisztolyt vett elő a nyereg-kápából, azért állott meg a hintó. Bent egy gyönyörű me-

³ Petőfi Sándor *Vegyes művei*. Rendezte Havas Adolf. I. 1895. 363—371. l.

⁴ Petőfi Sándor *Vegyes művei*. Rendezte Havas Adolf. III. 1896. 18., 19. l.

⁵ Hugo Viktor: *Hernani*. Fordította Szász Károly. 1876. Olcsó Könyvtár. 16. sz.

nyecske könyörületet kért, de a haramja megnyugtatta, először azt kérte, hogy nézzen a szemébe, másodszer azt, hogy engedje megfogni szép kacsóját. Még egy kérése is volt, csókot kért, de látta a szép asszony arcának pirulását. Erre a csókról is lemondott, megsarkantyúzta a lovát s meg sem állott, míg este nem lett. Ez a betyár már annyira gyöngéd, mintha a szalonból került volna a Hortobágy elhagyott tereire.

A francia romantika eszközeit használta Petőfi 1846. évi regényében, *A hóhér kötelében* s a *Tigris és hiéna* című drámájában.⁶ A vad szenvedélyek játékaival akarta az olvasó közönség képzeletét megdöbbeníteni, azért idézte fel *A hóhér kötelében* a bosszúállás rémképeit. A regény egyik hőse így tesz igazságot ellenfelének sírjánál: „Te akasztófára juttattad fiamat a hóhér által; én akasztófára juttattam unokádat önmaga által, azon akasztófára, melyen fiam függött, ezen kötéllel, mely itt van kezemben, melyet íme leteszek sírhalmodon.” A bosszú fűti a *Tigris és hiéna* című drámájának hőseit is, bármennyire kuszált is jellemük rajza. Boris nem ismer kíméletet anyjával szemben, kinek egykori hűtlensége miatt vesztette el a trónt. Hasonlóképp Predszláva sem érez anyai szeretetet fia iránt, ellenkezőleg igazi kárhozat számára; ő okozta, hogy fia földönfutóvá lett, hogy nejét szertőjével együtt megszöktették. A bosszú, a borzalmas bosszú mozgatója az 1846. évi *Szilaj Pista* című elbeszélő költeménynek is. Szilaj Pista bevezetett egykori kedvesével és a csábító úrfival a Duna közepéig, ott felfordította a ladikot, a csalfa leányt megölelte, hogy mellette halt meg, de midőn látta, hogy az úrfi úszik, utána ment s magával vonta a mélybe.

Van Petőfinek egy költői elbeszélése, mely a középkort a maga borzalmasságában állítja elénk, úgyhogy a romantikus kép nagy valóságként hat reánk. Ez a *Salgó* című költői elbeszélés. Benne Petőfi III. Endre király halálának korát rajzolja. Éles ellentétben állanak itt Kompolti Péter rablólovagnak, valamint fiainak: Dávidnak és Jóbnak rablásai Gedővár urának és nejének nemes hazafiasságával. A Kompoltiak feldúlták Gedővárt, a vár urát megölte Jób, az asszonyt meg Dávid rabolta el. A két ifjú közül mindegyik magának követelte Perennát, de Kompolti Péter maga tartott rá igényt. Az asszony Dávidot szólította fel, hogy végezzen apjával és öccsével. Dávid megtette, de lelkiismereti furdalásai megőriztették. Ekkor megragadva az asszonyt, leröpült a bástya fokáról s önmagát zúzta össze a sziklákon.

A kép, melyet Petőfi festett a magyar középkorról, rokon

⁶ Petőfi Sándor *Vegyes művei*. Rendezte Havas Adolf. 1895. I. 104—246. II. 3—123. I.

azzal a regénnyel, melyben Hugo Viktor a francia középkor borzalmait mutatta be, *A párizsi Notre Dame*-mal. Mind-egyikben az ártatlanság esik áldozatul, Petőfi költeményében Perenna, Hugo regényében Esmeralda. A kor vad szenvedélyei oly rémes világításba helyezik az egyén küzdelmét, hogy ez a történelmi erők játékszerének tetszik. Az irodalmi ízlés nem is jelentett Petőfinél utánzást, sokkal inkább a lelki alkat nyilatkozását.

Petőfi azonban nemcsak költői irányt vett a romantikusoktól, hanem költői eszméket is. Különösen túlbecsülte Bérangert. Nemcsak chansonjait utánozta, hanem politikai költeményeit is fordította. Mikor legénységének utolsó hónapjaiban külföldre szeretett volna menni, fel akarta keresni a fényes Franciaországot és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát. Azt mondta róla: „A júliusi revolutio ágyudörgése Béranger dalainak visszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét. Ő a világ első költője.” Még nagyobb hatással volt költői egyéniségének kialakulására az angol romantika két kiváló képviselője, Byron és Shelley. Úti levele szerint az ő hazá-jokat, a sötét Angliát is meg akarta nézni.⁷ Byron nem annyira műveivel, mint inkább egész költői egyéniségével adott irányt Petőfi gondolat- és érzésvilágának. Mélyen foglalkoztatta lelkét a sötétlátó és szabadságszerető költő, de legtöbbet köszönt Shelley útmutatásának.

Horváth János részletesen fejtette ki, miben áll Shelley hatása. Ő már a *Felhők*ben azoknak a töredékeknek és kisebb költeményeknek nyomát látta, melyben Shelley épúgy odaveti a költői gondolatot, mint Petőfi a *Felhők*ben. Még szorosabb kapcsolatot látott Petőfinek eszményi szabadságszeretete s azok között a költemények között, melyekben Shelley a népet a királyok, a papok ellen, a zsarnokság engedelmes szolgálói ellen ingerelte gúnyra és haragra.⁸ Shelley következetes politikai eszméiben fedezte fel annak az ihletnek alapját, mely Petőfit rajongó szabadságapostoli tevékenységre ösztönözte.

Politikai eszméit Petőfi legtökéletesebben lírai költeményeiben fejezte ki, a királyok iránt érzett ellenérzését *A királyokhoz* és *Akasszátok föl a királyokat* című költeményeiben. Petőfi azonban lírai érzelmeit tárgyas keretbe is foglalta, s így jött létre utolsó korszakának nagy elbeszélő költeménye: *Az apostol*. Hőse Szilveszter, ki király- és pap-

⁷ Petőfi Sándor *Vegyes Művei*. Rendezte Havas Adolf. II. 1895. 368., 369. l.

⁸ Horváth János: *Petőfi Sándor*. II. kiadás. 1926. 181—185., 330—333. l.

gyűlölete miatt börtönbe, majd vérpadra kerül. Szilveszter azonban — mint a romantikus hősök általában — inkább másokban keresi a hibát, csak magában nem. Egyébként egészen Shelley nézeteit osztja. Mikor a falusi kastélyból a rájongó ifjút a vele együttérző leány a fővárosba követi, együtt maradnak mint férj és feleség. Azt mondja a költő:

Nem pap kötötte össze őket,
Hanem az Isten és a szerelem.

Nem esküdtek egymásnak hűséget; érintetlenül hagyták fogadalmukat szívük mélyében.

Azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.

Mintha a költő Shelley eszméit fogadta volna el, kinek házasságába a papok oly kellemetlenül avatkoztak bele.

Mindezekből az irodalmi adatokból világosan kitűnik, hogy Petőfi a romantika céljaiért, eszményeiért lelkesült s hogy a romantika eszközeit használta. A romantikus költőt árulja el akkor, amikor a népköltészet formáit alkalmazza, mikor az elvadult természet képeiben gyönyörködik, mikor a képzelet szabadságát hirdeti, mikor Shakespeare költészetének csúcspontjaira tekint fel, mikor a középkort a maga borzalmaival rajzolja, s mikor a kor szabadságtörekvéseiben vesz részt. Petőfi maga is teljesen tisztában volt költészetének jellemével. Leginkább bizonyította ezt 1846-ban a „Tizek társasága” alapításakor. Ekkor ő tervezte az ifjú magyar írók egyesülését, azért Jókaival együtt Bérczy Károlyt, Degré Alajost, Kerényi Frigyes, Lisznyai Kálmánt, Obernyik Károlyt, Pákh Albertet, Pálffy Albertet, Tompa Mihályt szólította fel, hogy műveiket közös folyóiratba adják ki. Petőfi ekkor a társaság elnevezésére a „magyar romantika-iskola” nevet ajánlotta, mint amely leginkább kifejezte volna az egyesülés tartalmát.⁹ A többség a „Tizek társasága” elnevezés mellett maradt, de a „magyar romantika-iskola” névvel Petőfi a saját költészetének valóját jelölte meg.

Petőfi költészete inkább közelített a német, francia, angol romantikához a szerint, amint a német, francia és angol romantikusok hatottak rá. Nem annyira utánozta őket, inkább költői egyénisége fejlődött különböző módon. Ezért hatása is sokkal egységesebb. Tulajdonképpen folytatódott tovább a magyar irodalomnak nemzeti irányban való fejlődése, mely Kisfaludy Károssal és Vörösmartyval megindult, a népnemzeti irányú magyar költészet kibontakozása. Mikor Gyulai

⁹ Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*. II. 1896. 255—258. l.

Pál 1854-ben Petőfi költészetének hatását kereste, így állapította meg: „A költészet a nemzeti életbe kezdé beereszteni gyökerét, onnan szívni táplálékát, levegőjén virágni s érlelni meg gyümölcseit nem egy választott kör, hanem az egész nagy közönség számára. A költők azért szállottak le a néphez, hogy magukhoz emeljék, hangján szólaljanak meg s eszményeit örökítsék.”¹⁰

PAPP FERENC.

¹⁰ Gyulai Pál: *Kritikai dolgozatok 1854—1861.* 1908. 64. 1.